

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 330.34:005.5

DOI: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.32-17>

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ»

DISCUSSION QUESTIONS ON DEFINITION OF THE ESSENCE OF THE CONCEPT OF “ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM”

Антоненко В.М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління і фінансово-економічної безпеки,
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

Катранжи Л.Л.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління і фінансово-економічної безпеки,
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

Antonenko Valentyna

State Higher Education Establishment
“Donetsk National Technical University”

Katranzhy Leonid

State Higher Education Establishment
“Donetsk National Technical University”

Проблема визначення сутності організаційно-економічних механізмів є надто актуальною в теоретичному аспекті і практично затребуваною, але у цьому разі теорія значно відстає від практичних потреб; ефективність цих механізмів залишається низькою; не дослідженим є питання врахування економічних інтересів, що загалом негативно впливає на дієвість і ефективність реалізації механізмів. У статті обґрунтовано підхід до визначення сутності і забезпечення ефективності організаційно-економічних механізмів, що базується насамперед і переважно на економічних інтересах зацікавлених економічних суб'єктів. Пропонується перегляд базових положень застосування організаційно-економічних механізмів у системі управління, якими мають бути економічні стимули для суб'єкта й об'єкта управління.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм, економічні інтереси, система управління, суб'єкт і об'єкт управління, ефективність.

Проблема определения сущности организационно-экономических механизмов является слишком актуальной в теоретическом аспекте и практически востребованной, но в этом случае теория значительно отстает от практических потребностей; эффективность этих механизмов остается низкой; не исследованным является вопрос учета экономических интересов, что в целом негативно влияет на действенность и эффективность реализации механизмов. В статье обоснован подход к определению сущности и обеспечению эффективности организационно-экономических механизмов, базирующийся прежде всего и преимущественно на экономических интересах заинтересованных экономических субъектов. Предлагается пересмотр базовых положений применения организационно-экономических механизмов в системе управления, которыми должны быть экономические стимулы для субъекта и объекта управления.

Ключевые слова: организационно-экономический механизм, экономические интересы, система управления, субъект и объект управления, эффективность.

In modern reality, the problem of defining and identifying the essence of the organizational and economic mechanism is too relevant in theoretical terms and practically in demand. In principle, this topic can be considered sufficiently developed, but not completed, because there is currently a certain imbalance between theoretical developments in this area and the practice of their application: the theory of organizational and economic mechanisms lags far behind the needs of their implementation, and their effectiveness remains too low. These organizational and economic mechanisms should be used in various economic spheres: in the public sector, industries or regions, in the management of individual enterprises, in solving local economic problems, such as: investment, strategic development, financial management, bankruptcy prevention and more. These mechanisms, provided they are adequately and carefully formed, should be present everywhere, in all spheres of economic activity, in which modern approaches to management are implemented. Given the management approach to the formation of such mechanisms, the control and management systems (subject and object) of management are distinguished. Despite the presence of a significant number of improvements in the definition and formation of almost all elements of the management system, absolutely insufficient attention is paid to the combination of subject and object of management, i.e. there is traditionally a lack of research on economic relations between them. The question of taking into account their economic interests in the formation of relations between them remains unexplored, which nullifies all theoretical research and negatively affects the effectiveness and efficiency of economic mechanisms. Therefore, the authors of this paper substantiate an updated approach to defining the essence and ensuring the effectiveness of the practical implementation of organizational and economic mechanisms, which is based primarily on the economic interests of interested economic actors. It is proposed to revise the basic provisions for the application of organizational and economic mechanisms in the management system, which should be economic incentives for the subject and the object of management.

Key words: organizational and economic mechanism, economic interests, management system, subject and object of management, efficiency.

Постановка проблеми. Економіка нашої країни сьогодні, як і багато років раніше, перебуває в не найкращому стані та потребує кардинальних активних перетворень. Варто наголосити на тому, що саме такий стартовий акцент зустрічається в багатьох наукових публікаціях, коли йдеться про економічні українські реалії. Представницька група вчених переймалася проблемою дослідження анонсованого в назві нашої статті організаційно-економічного механізму. Ним цікавилися у свої часи й колишні радянські економісти, надаючи цьому механізму певні функції і потенціальні можливості щодо забезпечення ефективності радянської економіки. Пролонгується науковий інтерес до його дослідження і в сучасних українських наукових колах, про що свідчать поширення й поглиблення відповідної тематики. Однак, попри досить часту зустрічальність цього терміна в наукових джерелах, практика функціонування і дієвості означеного механізму, на жаль, досі залишається вельми проблематичною. Отже, вважаємо за необхідне підняти питання з'ясування такого «феномена» та визначитися з наявними прогалинами у теоретичному тлумаченні його сутності і з гальмами у його практичному застосуванні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вченими визнається, що першим, хто ввів в економічну науку технічне за своєю первинною сутністю поняття механізму, був французький учений Шарль Рист, який доводив, що певні початкові економічні процеси приводять до формування послідовних явищ, які, у свою чергу, приводять до певного результату [1].

Зарубіжні вчені, що досліджували економічні механізми, переймалися перш за все про-

блемою практичного досягнення економічного результату. У 2007 році Лео Гурвіцу, Роджеру Майерсону та Еріку Маскіну була вручена Нобелівська премія з економіки за їх вагомий внесок у теорію економічних механізмів, а саме за проєктування економічних механізмів, з урахуванням індивідуальної зацікавленості та приватної інформації [2].

Зазначимо, що в дослідженні Ш. Риста [3] немає акценту на застосуванні економічного (організаційно-економічного) механізму як панацеї від усіх економічних проблем чи криз, який (акцент) досить часто спостерігається в подальших економічних доробках з цієї тематики. В оптимальних механізмах Л. Гурвіца, Р. Майерсона і Е. Маскіна важливим і головним, на нашу думку, є підхід до створення економічних механізмів саме на базі «індивідуальної зацікавленості та приватної інформації», що є обов'язковою умовою і основою створення економічних механізмів. До речі, зарубіжна економічна наука традиційно більш спрямована на отримання практичного результату своїх доробок, ніж на суто теоретичні результати.

Сталося так, що перенос технічного терміна «механізм» в економічну науку зацікавив учених-економістів та сприяв його швидкому теоретичному поширенню, про що свідчить наявність величезної кількості публікацій різних авторів, які так чи інакше пов'язували свої дослідження із зазначеним механізмом. Водночас «гра» в додавання до механізму суто економічного забарвлення привела до того, що сьогодні в економічній науці занадто широко використовуються такі похідні від нього, як господарський, економічний, соціально-економічний, організаційно-економічний, фінансовий, ринковий

механізми. Науковці розглядають об'єкти власних досліджень «через призму» певного механізму, адаптуючи останній до конкретної специфіки; можна знайти різні сфери застосування цих механізмів, наприклад, управління підприємством, державне управління, ресурсозбереження, управління розвитком, інноваційна діяльність, фінансовий стан.

Найбільша увага в науці приділяється саме організаційно-економічному механізму. Підкреслимо, що має йтися не про один універсальний організаційно-економічний механізм, а про їх досить поширений перелік, бо зазначений механізм за умови його адаптації до певних умов його розроблення й застосування сприяє тому, що виникають механізми різної спрямованості і сутності. Досить влучний аналіз різних підходів до сутності поняття «організаційно-економічний механізм» наданий у роботі [1], де автори визначилися із змістовною класифікацією цього механізму, виокремлюючи ресурсний, системний та процесний підходи.

Принципово в організаційно-економічному механізмі поєднуються два блоки, а саме економічний та організаційний, на що неодноразово вказували науковці. Узагальнюючу і, на наше переконання, цілком слушну ідею у цьому сенсі висловив у своїй роботі М.Г. Костюк, стверджуючи, що організаційний механізм – це система взаємозв'язків організаційного характеру, які виникають у процесі змін фінансово-господарської діяльності між елементами суб'єкта господарювання, причому ефективно функціонування економічного механізму можливе лише за наявності ефективного організаційного механізму внутрішнього управління діяльністю суб'єкта господарювання. Отже, в такий спосіб науковець визначає взаємозв'язок між цими взаємозалежними механізмами за їх оптимального поєднання [4, с. 73–74].

Загалом множинність публікацій (як і їх авторів) з теми організаційно-економічних механізмів вражає. Цій тематиці присвячували свої роботи, зокрема, такі вітчизняні вчені, як В.Г. Андрійчук, Є.І. Ануфрієва, В.Ю. Бондар, І.П. Булеєв, О.В. Василик, Д.С. Віхров, Г.В. Волобуєв, А.С. Гончарук, Є.О. Голишева, О.А. Грішнова, В.А. Гросул, О.Ф. Грищенко, В.В. Гудак, М.Я. Дем'яненко, О.Є. Джур, С.О. Зубков, Л.Є. Довгань, Г.О. Дудукало, П.В. Єгоров, О.О. Єрмак, Ф.В. Зінов'єв, Г.Я. Ільницька, С.М. Капалан, В.Н. Кашин, С.М. Козак, Г.В. Козаченко, М.Г. Костюк, Н.В. Котис, Т.А. Кравцова, П.В. Круш, А.А. Кульман, В.С. Кушнірук, Т.І. Лозова, Ю.В. Лисенко, С.В. Мочерний, Ю.В. Овсученко, Г.Ю. Олійник, В.О. Онищенко, М.К. Пархомець, Т.В. Полозова, Б.А. Райзберг, П.Т. Саблук, О.В. Савченко, Н.Я. Слободян, А.О. Соколова, П.А. Стецюк, Т.П. Ткаченко, О.М. Тридід, В.О. Федорович, О.П. Хасцька, А.В. Чорний, О.В. Шибаніна, Т.Б. Шира, І.І. Циглик. Незважаючи на досягнутий досить значний рівень розробленості

цієї тематики, залишаються не завершеними і навіть не озвученими напрями забезпечення ефективності функціонування організаційно-економічних механізмів.

Виявлення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Як зазначалося, тема організаційно-економічних механізмів є традиційно привабливою в сучасній науці, а відповідні тематичні дослідження не є новою проблемою для науковців. Однак, попри теоретичну розробленість цієї тематики, на жаль, вона залишається практично незавершеною. Погоджуються з цим й інші науковці: «невизначеність категорії «механізм» не дає змогу формувати стандартний понятійний апарат, що вносить плутанину в процес формалізації об'єктів, знижує достовірність економічних досліджень» [5].

На це також вказують О.С. Хринюк і М.О. Дергалюк: «незважаючи на велику кількість публікацій, сутність поняття «організаційно-економічний механізм» досі залишається дискусійним, що, у свою чергу, створює труднощі під час розроблення дієвого інструментарію організаційно-економічного механізму» [1]. Отже, варто винайти причину того, що розроблені механізми не мають ще дієвого інструменту досягнення бажаних цілей.

Як зауважує Т.П. Ткаченко, «сучасні організаційно-економічні механізми є недосконалими через недосконалість їх складових частин та невиконання основних принципів їх формування» [6]. Варто підкреслити, що в цитованому фрагменті акцентується увага на невиконанні принципів формування механізмів. На нашу думку, в багатьох наявних наукових розробках відсутнє головне, а саме механізм реалізації (доведення до практичного втілення) фактично непогано розроблених організаційно-економічних механізмів, в тому числі їх принципів. Іншими словами, спостерігається відсутність певної сполуки теоретично розробленого механізму з процедурою його реалізації, а з цієї причини теорія організаційно-економічних механізмів нерідко дає збій на практиці. Йдеться про низьку ефективність теоретично розроблених моделей організаційно-економічних механізмів під час їх практичної реалізації. Вважаємо, що саме недостатня ефективність цих механізмів спонукає науковців вишукувати нові кроки у їх реформуванні, але все одно бракує уваги індивідуальній зацікавленості в цих механізмах, про яку писали Л. Гурвіц, Р. Майерсон, Е. Маскін.

Постановка завдання. З огляду на значний інтерес науковців та витрачені ними час і зусилля на теоретичні розробки означеної теми, а також наявність певної прогалини у сенсі їх (механізмів) практичної реалізації необхідно зосередитися на практиці застосування цих механізмів задля отримання очікуваних економічних результатів. Отже, в науковому дослідженні увага зосереджується на цьому переважно практичному напрямі реа-

лізації організаційно-економічних механізмів. Метою дослідження є обґрунтування й накреслення процедури практичної реалізації організаційно-економічних механізмів, яка базується насамперед і переважно на економічних інтересах зацікавлених економічних суб'єктів, бо будь-який механізм в економіці, в якій би конкретній економічній сфері не планувалося його впровадження, повинен мати як підґрунтя економічну зацікавленість тих осіб, на кого він (механізм) діє.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як пишуть М.К. Пархомець і В.В. Гудак, «в економічній літературі часто вживається поняття «організаційно-економічний механізм», що застосовується, як правило, для окреслення організаційних елементів економічного механізму. Категорія «економічний механізм» є досить широким поняттям та включає різні аспекти і прийоми економічного регулювання, зокрема організаційно-управлінські рішення» [7, с. 13]. Історичний екскурс і ґрунтовне дослідження

Таблиця 1

Оціночна характеристика змістовних тлумачень поняття «організаційно-економічний механізм»

Автор(и)	Авторське тлумачення організаційно-економічного механізму	Оціночний коментар
О.С. Хринюк, М.О. Дергалюк [1]	Певна сукупність елементів організаційного та економічного характеру (об'єктів, суб'єктів, цілей, завдань, способів взаємодії, методів, важелів, інструментів тощо), взаємозв'язаних та взаємодіючих між собою з рухливими внутрішніми та зовнішніми зв'язками на макро-, мезо-, мікрорівнях економіки, її міжгалузевих комплексів, галузей, первинних ланок тощо, ефективність реалізації чого залежить від здатності створювати відсутні у конкретний момент зв'язки, елементи, стимули тощо.	Застосовано системний підхід; механізм розглядається як управлінський процес; вказано на зв'язок внутрішнього і зовнішнього середовищ на різних рівнях економіки; є згадка про ефективність реалізації механізму; однак не тлумачиться зміст об'єктів, суб'єктів, цілей, завдань, способів взаємодії, методів, важелів, інструментів; не з'ясовано процедуру створення у конкретний момент зв'язків, елементів, стимулів.
В.Ю. Бондар [8]	Система скоординованих економічних елементів (правил, методів, інструментів та закономірностей) та їх взаємозв'язків, відповідно, управління цими елементами задля забезпечення високої ефективності діяльності підприємства в наявному середовищі для виконання поставленої мети.	Наголос робиться на управлінському тлумаченні механізму; метою його дії визначено забезпечення високої ефективності діяльності; але бракує конкретики щодо анонсованих правил, методів, інструментів та закономірностей.
Н.Я. Слободян [9]	Сукупність важелів, що визначають характер взаємодії систем менеджменту, виробництва, маркетингу, логістики, ефективність функціонування яких залежить від вибраних методів управління економічними ресурсами, що, зрештою, визначає стан підприємства і рівень досягнення ним визначених цілей.	Акцент спрямований на вплив менеджменту на системи виробництва, маркетингу, логістики; також є згадка про ефективність функціонування механізму; але не зазначено процедуру та критерій вибору методів управління економічними ресурсами.
М.К. Пархомець, В.В. Гудак [7, с. 26–27]	Обґрунтована чинним законодавством організація порядку використання сукупності різноманітних важелів та інструментів для регулювання й контролю за всіма аспектами діяльності підприємств задля забезпечення стабільного розвитку економіки держави, а також її окремих секторів і галузей.	Підкреслено законодавче формування механізму регулювання й контролю діяльності підприємств, що забезпечує стабільний розвиток економіки держави; однак просувається ідея ставлення до підприємств не як до економічних суб'єктів, а як до підконтрольних об'єктів.
С.О. Зубков [10, с. 59]	Сукупність процесів, прийомів, методів та підходів, що забезпечують взаємодію системи елементів організаційного та економічного впливу на концентрацію засобів і ресурсів задля підвищення конкурентоспроможності, зростання вартості, підвищення ефективності діяльності підприємства.	Підкреслюється системна взаємодія сукупності елементів механізму, але без визначення сутнісного змісту процесів, прийомів, методів та підходів; вказується на мету впливу механізму, якою є підвищення конкурентоспроможності, зростання вартості, підвищення ефективності діяльності.

дження наукових дефініцій поняття «організаційно-економічний механізм» зроблено в роботі О.Ю. Чаленка [5], з якої доходимо висновку, що механізм має змістовну наукову характеристику, але єдності серед учених-дослідників стосовно його визначення немає. Це пояснюється різноманіттям сфер застосування механізмів та врахуванням їх специфіки щодо управління підприємством, державою, ресурсозбереженням, розвитком, інноваційною діяльністю, фінансовим станом чи іншими сферами.

Контент-аналіз наукових визначень його сутності довів, що вчені досить часто віддають пріоритет глобальності, всеохопності, намагаючись включати у визначення цього механізму якомога більше елементів, чинників формування, методів, інструментів тощо, що робить механізм дещо громіздким, а його практичну реалізацію – важкою процедурою. В табл. 1 нами наведено декілька показових прикладів такого тлумачення досліджуваного поняття, а також надано коментар щодо позитивних доробок учених та вказано на наявність деяких неточностей чи розпливчастість їх формулювань.

Проведений стислий аналіз публікацій щодо сутності поняття «організаційно-економічний механізм» дає можливість стверджувати, що загалом це поняття має значний (навіть занадто всеохоплюючий) теоретичний базис, але при цьому залишається прогалиною головне, а саме яким чином забезпечити підвищення ефективності функціонування сформованого організаційно-економічного механізму. Відсутність (чи недостатність) практичної дієвості у сформованих механізмах зводять нанівець весь той накопичений обсяг наукових доробок, який налічується в сучасній науці.

Досить часто організаційно-економічний механізм розглядається науковцями через управлінський аспект, що заслуговує на окрему увагу. Дійсно, з точки зору класичного менеджменту, в управлінні наявні керуюча та керована підсистеми, між якими здійснюється цілеспрямований вплив першої на другу. Нами у табл. 2 подано відповідні тлумачення вчених управлінського аспекту у визначеннях організаційно-економічного механізму.

Як бачимо з табл. 2, вчені, які долучаються до дослідження організаційно-економічного механізму із застосуванням теорії управління, все ж таки не доводять свої міркування до розгляду в цьому механізмі місця, ролі та зворотної реакції об'єкта управління на вплив суб'єкта управління. Тут вкотре варто згадати про історичні витоки застосування механізмів в економіці, а саме про Л. Гурвіца, Р. Майерсона і Е. Маскіна, які наголошували на важливості індивідуальної зацікавленості та приватної інформації. Вважаємо, що нині необхідно повернутися до основ формування економічних механізмів, щоби базою і запорукою їх ефективного функціонування була згадувана економічна зацікав-

леність. Уточнимо, що механізм в економіці має базуватися на економічних інтересах як суб'єкта управління (керуючої системи), так і, що важливо, перш за все, об'єкта управління (керованої системи), бо від останнього залежить ефективність усього управлінського процесу і застосованого в ньому організаційно-економічного механізму з певним набором його елементів. Як свідчить аналіз наявних публікацій з цієї теми, науковці більше уваги зосереджують на елементах механізму і зменшують чи навіть ігнорують роль та значення економічної зацікавленості суб'єкта і об'єкта управління (керуючої і керованої систем).

Виникає питання про те, чому вітчизняна наука, розробляючи організаційно-економічні механізми, нехтує питанням економічної зацікавленості об'єкта і суб'єкта управління. Причини цього варто шукати в історичному аспекті, бо Україна довгий час, перебуваючи у складі Радянського Союзу, йшла шляхом розроблення економічних механізмів для соціалістичної системи управління, а планова економіка, що базувалась на державній формі власності, передбачала розроблення переважно вказівок, інструкцій тощо, які передавалися («спускалися зверху вниз») від керуючої системи до керованої. Правильно пише А.Ю. Чаленко про те, що в адміністративно-плановій системі економічному механізму відводилися виконавчі функції [5], звісно, ні про яке врахування інтересів представників керованої системи, тим більше, про їх пріоритетну зацікавленість тоді не йшлося.

Однак сучасна наука, як нам вважається, не змінила підходи до дослідження механізмів та не переорієнтувалась на необхідність формування нових пріоритетів щодо цих механізмів у сучасних економічних реаліях. Для доведення цього дамо конструктивну характеристику деяких позицій вітчизняних науковців.

Інколи наукові пошуки закінчуються тільки твердженням про те, що «функціонування механізму у просторі мікро- та макрорівнів чітко проявляється у процесі взаємодії між керуючою і керованою підсистемами та зовнішнім середовищем», а «дієвість організаційно-економічного механізму управління визначається його структурою», зовсім не торкаючись економічних інтересів цих систем [4, с. 73–74].

Необхідно знову згадати роботу Т.В. Полозової, яка досить значну увагу приділяє елементам управління в організаційно-економічному механізмі, досконало виокремлюючи функції, принципи, методи, забезпечення такого управління [12]. До речі, серед функцій вона традиційно, як це робиться в теорії менеджменту, вказує на мотивацію, однак жодним чином не підкреслює її провідну роль і особливе значення під час формування досліджуваного механізму. Не можна погодитися з її варіантом бачення результату такого управління, яким вона вважає розроблення заходів і прийняття управлінських рішень,

Управлінський аспект організаційно-економічного механізму

Автор(и)	Авторське тлумачення організаційно-економічного механізму з акцентом на управлінський аспект	Оціночний коментар
О.А. Грішнова, О.В. Василик [11, с. 22]	Цілісна система елементів організаційного та економічного впливу на управлінський процес, в якій відбувається цілеспрямоване перетворення впливу елементів управління на об'єкт управління і яка має результуючу реакцію.	Зосереджено увагу на управлінському процесі і на впливі керуючої системи на керовану, але не розглядається те, якою має бути результуюча реакція об'єкта управління та у який спосіб її оптимізувати.
Т.В. Полозова [12, с. 126]	Інструмент управління, який є сукупністю управлінських елементів та способів їхньої взаємодії, спрямованих на активацію, подальшу активацію та досягнення прогресуючої динаміки показників розвитку об'єкта управління задля підвищення ефективності прийняття управлінських рішень. В основу запропонованого організаційно-економічного механізму покладено цілеспрямовану дію суб'єкта управління через методологічний базис на об'єкт управління.	Механізм в управлінні вважається інструментом активації, активізації і розвитку об'єкта управління через вплив на нього суб'єкта управління; але автором некоректно визначено мету управління, якою не може бути підвищення ефективності прийняття управлінських рішень; механізм зводиться тільки до дій суб'єкта управління, ігнорується реакція об'єкта управління.
Л.Є. Довгань, Г.Є. Дудукало [13]	Сукупність організаційних та економічних важелів (кожному з яких властиві власні форми управлінського впливу), які справляють вплив на економічні та організаційні параметри системи управління підприємством, що сприяє ефективності діяльності підприємства загалом.	Механізм має на меті забезпечення ефективності діяльності підприємства через управлінський вплив організаційних та економічних важелів, але не тлумачиться сутність параметрів системи управління та не враховано необхідність залучення економічної зацікавленості суб'єкта і об'єкта управління. P.S. Дивним треба вважати майже абсолютну ідентичність визначень у двох різних публікаціях.
М.В. Зось-Кіор, С.І. Співак, О.В. Ісай, В.С. Лесюк [14, с. 26]	Сукупність організаційних та економічних важелів (кожен з яких має власні форми управлінського впливу), що впливають на економічні та організаційні параметри системи управління підприємством, що сприяє підвищенню ефективності підприємства загалом.	
Т.М. Козак [15]	Сукупність інституційних, інституціональних складових частин, які мають нормативно-правове та інформаційне забезпечення задля здатності економічними методами і важелями впливати на результати діяльності того об'єкта управління, стосовно якого розробляється цей механізм із досягнення встановленої мети.	Досить специфічне визначення, бо сутність механізму зводиться переважно до нормативно-правового та інформаційного забезпечення; вказано на вплив на об'єкт управління, але жодним чином не йдеться про економічну зацікавленість та реакцію на цей вплив з боку цього об'єкта.
І.Р. Малий, І.І. Нагорна [16]	Організаційно-економічний механізм знаходиться в основі управління підприємством і підпорядковується загальним управлінським напрямкам розвитку господарювання. Основна функція цього механізму полягає в реалізації процесів розроблення, прийняття та виконання відповідних управлінських рішень, які спрямовані на досягнення мети та виконання завдань, поставлених перед підприємством.	Механізм тлумачиться як основа управління підприємством, вказується на їх об'єктивне поєднання; детально розписано функцію механізму в контексті управління; але зовсім не береться до уваги поведінка (зворотна реакція) тих (того) об'єктів (об'єкта), на які (який) спрямований цей вплив.

бо результатом управління має бути ефективне вжиття заходів чи досягнення цілей прийнятих управлінських рішень. Підкреслимо ще раз, що останнє забезпечується саме завдяки економічній зацікавленості об'єкта управління в адекватній реакції на зазначені управлінські дії, здійснювані суб'єктом управління.

Так само ретельно розписують склад елементів досліджуваного механізму Л.Є. Довгань і Г.О. Дудукало, додаючи критерії оцінювання досягнення управлінських цілей [13], але також не переймаються питанням економічної зацікавленості тих, хто бере участь у реалізації цього механізму.

Дуже цікавою, на наш погляд, є позиція І.Б. Золотих, яка навіть в 2017 році у своїй невеличкій за обсягом публікації згадує про теорію господарського механізму Л.І. Абалкіна, яку останній запроваджував у радянській плановій економіці. Попри те, що ця публікація має певний ностальгічний «присмак», авторка підтримує положення про те, що «конструкція господарчого механізму визначається економічними відносинами, які проявляються перш за все як інтереси» [17]. Згадуючи іншого відомого радянського економіста П.Г. Буніча, І.Б. Золотих його цитує: «економічні інтереси, які створюються участю людини в господарському виробництві, передбачають характер взаємодії елементів господарчого механізму, є його рухомою силою і визначають кінцеву мету функціонування» [18, с. 9–10]. Отже, підкреслимо, що навіть за часів так званої планової економіки в роботах деяких прогресивних економістів в основі економічних механізмів певним чином фігурували економічні інтереси, які вважалися його двигуном. Хоча в умовах сучасної економіки це є значно актуальнішим, бо індивідуальна зацікавленість пов'язана з існуванням приватних інтересів, в науці відбувся відхід від цього напряму досліджень, а базова позиція щодо залучення економічної зацікавленості в економічний механізм підмінюється іншими штучними елементами.

Так, наприклад, у роботі М.Я. Височанської до складу інструментів системи організаційно-економічного механізму віднесено Президента, Верховну Раду, Кабінет Міністрів України [19, с. 60], що виглядає дещо дивним, бо, по-перше, перелічені авторкою «інструменти» мають свої специфічні функції та повноваження і не опікуються тільки формуванням економічних механізмів; по-друге, їх варто було б віднести не до інструментів, а до суб'єктів механізму; по-третє, знову ж таки авторка зовсім «забула» про тих, на кого відбувається вплив означених «інструментів», хоча поза окресленою авторкою схемою вона все ж таки згадала про об'єкти дії організаційно-економічного механізму, якими вона вважає юридичних і фізичних осіб незалежно від виду їх діяльності [19, с. 60]. На нашу думку, хибним є такий підхід, у якому об'єкти дії механізму виводяться за його межі та згадуються між іншим, як якийсь незначний додаток до нього.

Наведемо ще роботу [20], в якій розроблено модель організаційно-економічного механізму управління корпоративними змінами та модуль реалізації цих змін, куди включено навчання спеціалістів та транспортне й енергетичне забезпечення, але в них, на жаль, не передбачається включення мотиваційного забезпечення щодо впровадження означених змін.

Узагальнюючи аналіз позицій науковців, «маємо відзначити, що автори, формулюючи дефініцію поняття «організаційно-економіч-

ний механізм управління», припускаються деяких помилок та неточностей», а саме не враховують причини, мету й спрямованість дій окремих елементів системи, як і інструменти досягнення результатів; занадто багато уваги приділяють функціям за зменшення значущості методів і засобів управління; ототожнюють організаційно-економічний механізм управління з функціональною структурою підприємства [21, с. 183–184]. Загалом, як і стверджувалося нами, абсолютно недостатньо уваги вони віддають саме економічним інтересам, економічній зацікавленості, мотиваційному аспекту у складі досліджуваного механізму.

Відверто кажучи, дуже мало зустрічається сучасних публікацій, в яких би автори торкалися питання економічної зацікавленості в організаційно-економічних механізмах. Можна тільки назвати роботи Є.О. Голишевої і О.Ф. Грищенко, які досить обережно пишуть про те, що на «керовану підсистему керуюча впливає через підсистему мотивації та підсистему прогнозування і планування. Під мотивацією розуміємо сукупність мотивують факторів і процесів, що забезпечують виникнення у людей спонукання до досягнення необхідних цілей» [22, с. 215].

О.Р. Сватюк більшу увагу зосереджує на організаційній складовій частині механізму і у своїй публікації зазначає, що «управління організаційним механізмом у корпорації полягає у використанні сукупності адміністративних важелів, форм, способів і методів цілеспрямованого впливу суб'єктів корпоративних відносин на процес прийняття рішень в акціонерному товаристві задля реалізації інтересів акціонерів та інших зацікавлених осіб» [23, с. 236].

Цілеспрямовані пошуки робіт, у яких би були більше присутні ідеї економічної зацікавленості у складі досліджуваного механізму, привели до невтішного результату, тобто підтвердили їх принципову відсутність.

Враховуючи усе вищевикладене і наші власні обґрунтування щодо необхідності зміни сутнісного визначення організаційно-економічного механізму, маємо підстави щодо відстоювання такого його тлумачення: організаційно-економічний механізм являє собою певну систему сукупність елементів управління (мета, завдання, функції, правила, принципи, методи тощо), яка базується на економічних інтересах та економічній зацікавленості об'єкта і суб'єкта (керованої і керуючої підсистем) управління в досягненні поставлених цілей у процесі впливу суб'єкта на об'єкт управління. Саме додавання в систему механізму цього економічного мотиваційного складника має забезпечити дієвість і ефективність в ході його практичної реалізації. Отже, вважаємо, що всі доробки науковців-попередників, які створили вагомий внесок у розроблення організаційно-економічних механізмів, мають бути в подальшому більш адапто-

вані до сучасних ринкових реалій, що вимагають від управлінців вжиття управлінських заходів чи здійснення своїх управлінських процедур тільки під час застосування дієвих економічних стимулів для усіх зацікавлених осіб.

Висновки. Аналіз результатів проведених науковцями досліджень стосовно визначення сутності поняття «організаційно-економічний механізм» дає змогу стверджувати, що нині теоретичні підходи до цього питання дещо загальмовані порівняно з практичними викликами стосовно забезпечення ефективності функціонування цього механізму. Головним «гальмом» у дослідженнях та в ході розробок організаційно-економічних механізмів у цьому

аспекті ми вважаємо їх недостатню спрямованість на економічні інтереси і зацікавленість об'єкта й суб'єкта (керованої і керуючої підсистем) управління, що негативно впливає на практику впровадження цих механізмів та знижує їх ефективність. В роботі пропонується принципово оновлений підхід до визначення сутності організаційно-економічного механізму, в якому, на відміну від доробків учених-попередників, наголошується саме на необхідності базового складника цього механізму, тобто на обов'язковому додаванні як його основи врахування економічних інтересів і, відповідно, економічної зацікавленості осіб, які задіяні в реалізації означеного механізму.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Хринюк О.С., Дергалюк М.О. Генезис наукової думки щодо поняття «організаційно-економічний механізм». *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2017. № 14. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.14.2017.108769> (дата звернення: 03.09.2021).
2. Письменний В.В. Нобелівська премія у галузі економіки в 2007 році дісталася американським ученим. *Світ фінансів*. 2007. № 4 (13). С. 179–181. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/26330/1/%D0%9F%D0%B8%D1%81%D1%8C%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%B9.pdf> (дата звернення: 06.09.2021).
3. Рист Ш. История экономических учений / пер. с англ. А.М. Шендрок. Москва : Экономика, 1995. 542 с.
4. Костюк М.Г. Організаційно-економічний механізм управління процесами ресурсозбереження машинобудівного підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. Вип. 34. С. 72–77. DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2019-34-15 15 (дата звернення: 03.09.2021).
5. Чаленко А.Ю. О понятийной неопределенности термина «механизм» в экономических исследованиях. *Экономика промышленности*. 2010. Т. 51. № 3. С. 26–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econpr_2010_3_6 (дата звернення: 05.09.2021).
6. Ткаченко Т.П. Організаційно-економічний механізм забезпечення прибутковості підприємства. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2014. № 11. URL: <https://economy.kpi.ua/uk/node/678> (дата звернення: 08.09.2021).
7. Пархомець М.К., Гудак В.В. Організаційно-економічний механізм забезпечення доходності сільськогосподарських підприємств: теорія, методика, практика : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2014. 256 с.
8. Бондар В.Ю. Сутність поняття «організаційно-економічний механізм управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства». *Ефективна економіка*. 2018. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6503> (дата звернення: 08.09.2021).
9. Слободян Н.Я. Теоретичні засади організаційно-економічного механізму функціонування підприємств. 2012. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4484/1/THEORETICAL%20ASPECTS.pdf> (дата звернення: 04.09.2021).
10. Зубков С.О. Концептуальна модель організаційно-економічного механізму мобілізації ресурсного потенціалу підприємства торгівлі. *Інноваційна економіка*. 2020. № 3–4 (83). С. 59–64. URL: <http://inneco.org/index.php/innecoa/article/view/562> (дата звернення: 09.09.2021).
11. Грішнова О.А., Василик О.В. Організаційно-економічний механізм управління інтелектуалізацією трудової діяльності. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Економіка*. 2008. Вип. 6. С. 22–27.
12. Полозова Т.В. Організаційно-економічний механізм управління інноваційно-інвестиційною спроможністю підприємства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/23-1-2017/29.pdf> (дата звернення: 06.09.2021).
13. Довгань Л.Є., Дудукало Г.О. Формування організаційно-економічного механізму ефективного управління підприємством. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2012. № 9. URL: <https://economy.kpi.ua/uk/node/376> (дата звернення: 03.09.2021).
14. Зось-Кіор М.В., Співак С.І., Ісай О.В., Лесюк В.С. Організаційно-економічний механізм управління потенціалом конкурентоспроможного підприємства. *Вісник ЧНУ ім. Богдана Хмельницького. Серія «Економічні науки»*. 2021. № 1. С. 25–34. DOI: <https://doi.org/10.31651/2076-5843-2021-1-25-34> (дата звернення: 09.09.2021).
15. Козак Т.М. Складові організаційно-економічного механізму реформування системи пенсійного забезпечення щодо введення обов'язкового накопичувального рівня. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 2. DOI: 10.32702/2307-2156-2021.2.101 (дата звернення: 03.09.2021).
16. Малий І.Р., Нагорна І.І. Організаційно-економічний механізм управління ефективністю діяльності промислового підприємства. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи* : збірник тез доповідей II

Міжнародної науково-практичної конференції (22 квітня 2021 року). Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, «Політехніка», 2021. С. 92–94 URL: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/articleview/230478> (дата звернення: 08.09.2021).

17. Золотых И.Б. Экономический механизм: суть и системное представление в аграрном секторе. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 13. С. 198–201. URL: <http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3842/1/33.pdf> (дата звернення: 08.09.2021).

18. Бунич П.Г. Хозяйственный механизм управления экономикой : учебное пособие. Москва : Экономика, 1984, 317 с.

19. Височанська М.Я. Організаційно-економічні механізми еколого-економічних засад розвитку аграрного сектору у контексті транскордонного співробітництва. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 15. С. 58–63. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/15_2021/11.pdf (дата звернення: 08.09.2021).

20. Лозова Т.І., Олійник Г.Ю., Бєлова А.І. Організаційно-економічний механізм управління корпоративними змінами по критерію стійкості. *Економіка та держава*. 2019. № 3. С. 4–9. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.3.4 (дата звернення: 08.09.2021).

21. Солоненко Ю.В. Організаційно-економічний механізм управління підприємствами сімейного бізнесу : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» ; Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2019. 269 с.

22. Голишева Є.О., Грищенко О.Ф. Організаційно-економічний механізм управління споживчим капіталом підприємства. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2015. № 4. С. 209–223. URL: https://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2015_4_209_223.pdf (дата звернення: 09.09.2021).

23. Сватюк О.Р. Основні елементи організаційного та економічного механізму корпоративного управління акціонерними товариствами. *Економіка і організація управління*. 2014. № 3–4 (19–20). С. 234–242. URL: [https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php?file=/622256/mod_resource/content/1/1117-2256-1-SM%20\(1\).pdf](https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php?file=/622256/mod_resource/content/1/1117-2256-1-SM%20(1).pdf) (дата звернення: 09.09.2021).

REFERENCES:

1. Khrynjuk O.S., Derghaljuk M.O. (2017) Ghenezys naukovoji dumky shhodo ponjattja "orghanizacijno-ekonomichnyj mekhanizm" [Genesis scientific thought on the concept of "Organizational and economic mechanism"]. *Economic bulletin of NTUU "KPI"*, no. 14. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.14.2017.108769> (accessed 3 September 2021).

2. Pysjmennyj V.V. (2007) Nobelivsjska premija u ghaluzi ekonomiky v 2007 roci distalasja amerykansjnym uchenym [Nobel Prize in the field of economy in 2007 it got American scientists]. *World of finance*, no. 4 (13), pp. 179–181. Available at: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/26330/1/Письменный.pdf> (accessed 6 September 2021).

3. Rist Sharl' (1995) Istoriya ekonomicheskikh ucheniy [A history of economic doctrines]. Moscow: Ekonomika. (in Russian)

4. Kostjuk M.Gh. (2019) Orghanizacijno-ekonomichnyj mekhanizm upravlinnja procesamy resursozberezhennja mashynobudivnogho pidpryjemstva [Organizational and economic mechanism of management of resource saving processes of machine-building enterprise]. *Scientific Bulletin of Kherson State University*, vol. 34, pp. 72–77. DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2019-34-15 (accessed 3 September 2021).

5. Chalenko A.Yu. (2010) O ponyatijnoy neopredelennosti termina "mekhanizm" v ekonomicheskikh issledovaniyah. [On the conceptual uncertainty of the term "mechanism" in economic research]. *Economy of industry*, vol. 51, no. 3, pp. 23–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econpr_2010_3_6 (accessed 5 September 2021).

6. Tkachenko T.P. (2014) Orghanizacijno-ekonomichnyj mekhanizm zabezpechennja prybutkovosti pidpryjemstva [Organizational and economic mechanism for ensuring the profitability of the enterprise]. *Economic bulletin of NTUU "KPI"*, no. 11. Available at: <https://economy.kpi.ua/uk/node/678> (accessed 8 September 2021).

7. Parkhomec M.K., Ghudak V.V. (2014) Orghanizacijno-ekonomichnyj mekhanizm zabezpechennja dokhidnosti siljsjkgohospodarsjkykh pidpryjemstv: teorija, metodyka, praktyka [Organizational and economic mechanism for ensuring the profitability of agricultural enterprises: theory, methodology, practice]. Ternopil: TNEU. (in Ukrainian)

8. Bondar V.Ju. (2018) Sutnistj ponjattja "orghanizacijno-ekonomichnyj mekhanizm upravlinnja zovnishnjo-ekonomichnoju dijalnistju pidpryjemstva" [The essence of the concept "organizational and economic mechanism of management of foreign economic activity of the enterprises"]. *Efektivna ekonomika*, no. 8. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6503> (accessed 8 September 2021).

9. Slobodjan N.Ja. (2012) Teoretychni zasady orghanizacijno-ekonomichnogho mekhanizmu funkcionuvannja pidpryjemstv [Theoretical aspects of organizational and economic mechanism of the enterprises]. Available at: <http://dspace.nuftedu.ua/jspui/bitstream/123456789/4484/1/THEORETICAL%20ASPECTS.pdf> (accessed 4 September 2021).

10. Zubkov S.O. (2020) Konceptualjna modelj orghanizacijno-ekonomichnogho mekhanizmu mobilizacijy resursnogho potencialu pidpryjemstva torghivli [Conceptual model of organizational and economic mechanism of mobilization of resource potential of trade enterprise]. *Innovative economy*, no. 3–4 (83), pp. 59–64. Available at: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/562> (accessed 9 September 2021).

11. Ghrishnova O.A., Vasylyk O.V. (2008) Orghanizacijno-ekonomichnyj mekhanizm upravlinnja intelektualizacii jeju trudovoi dijajlnosti [Organizational and economic mechanism of management of resource saving processes of machine-building enterprise]. *Bulletin of the Precarpathian University. Series: Economics*, vol. 6, pp. 22–27.
12. Polozova T.V. (2017) Orghanizacijno-ekonomichnyj mekhanizm upravlinnja innovacijno-investytsijnoju spromozhnistju pidpryjemstva [Organizational and economic mechanism for managing the innovation and investment capacity of the enterprise]. *Scientific bulletin of the International Humanities University*. Available at: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/23-1-2017/29.pdf> (accessed 6 September 2021).
13. Dovghanj L.Je., Dudukalo Gh.O. (2012) Formuvannja orghanizacijno-ekonomichnogho mekhanizmu efektyvnogho upravlinnja pidpryjemstvom [Formation of organizational and economic mechanism of effective enterprise management]. *Economic bulletin of NTUU "KPI"*, no. 9. Available at: <https://economy.kpi.ua/uk/node/376> (accessed 3 September 2021).
14. Zosj-Kior M.V., Spivak S.I., Isaj O.V., Lesjuk V.S. (2021) Orghanizacijno-ekonomichnyj mekhanizm upravlinnja potencialom konkurentospromozhnogho pidpryjemstva [Organizational and economic mechanism for managing the potential of a competitive enterprise]. *Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. Economic Sciences*, no. 1, pp. 25–34. DOI: <https://doi.org/10.31651/2076-5843-2021-1-25-34> (accessed 9 September 2021).
15. Kozak T.M. (2021) Skladovi orghanizacijno-ekonomichnogho mekhanizmu reformuvannja systemy pensijnogho zabezpechennja shhodo vvedennja obov'jazkovogho nakopychualjnogho rivnja [Components of the organizational and economic mechanism of reforming the pension system to introduce a mandatory accumulative level]. *Derzhavne upravlinnja: udoskonalennja ta rozvytok*, no. 2. DOI: 10.32702/2307-2156-2021.2.101 (accessed 3 September 2021).
16. Malj I.R., Naghorna I.I. (2021) Orghanizacijno-ekonomichnyj mekhanizm upravlinnja efektyvnistju dijajlnosti promyslovogho pidpryjemstva [Organizational and economic mechanism for managing the efficiency of an industrial enterprise]. Proceedings of the *Biznes, innovacii, menedzhment: problemy ta perspektyvy* : zb. tez dop. II Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Ukraine, Kyiv, April 22, 2021), Kyiv: Politehnika, pp. 92–94. URL: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/230478> (accessed 8 September 2021).
17. Zolotykh I.B. (2017) Ekonomicheskij mekhanizm: sut' i sistemnoe predstavlenie v agrarnom sektore [Economic mechanism: essence and systemic representation in the agricultural sector]. *Economy and Society*, vol. 13, pp. 198–201. Available at: <http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3842/1/33.pdf> (accessed 8 September 2021).
18. Bunich P.G. (1984) Khozyaystvennyy mekhanizm upravleniya ekonomikoy. Economic mechanism for managing the economy. Moscow: Ekonomika. (in Russian)
19. Vysochansjka M.Ja. (2021) Orghanizacijno-ekonomichni mekhanizmy ekologho-ekonomichnykh zasad rozvytku aghrarnogho sektoru u konteksti transkordonnogho spivrobotnyctva [Organizational and economic mechanisms of ecological and economic principles of agricultural sector development in the context of cross-border cooperation]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, no. 15, pp. 58–63. Available at: http://www.investplan.com.ua/pdf/15_2021/11.pdf (accessed 8 September 2021).
20. Lozova T.I., Olijnyk Gh.Ju., Bjelova A.I. (2019) Orghanizacijno-ekonomichnyj mekhanizm upravlinnja korporatyvnymy zminamy po kryteriju stijkosti [Organizational and economic mechanism of corporate change management by the criterion of sustainability]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 3, pp. 4–9. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.3.4 (accessed 8 September 2021).
21. Solonenko Ju.V. (2019) Orghanizacijno-ekonomichnyj mekhanizm upravlinnja pidpryjemstvamy simejnogho biznesu [Organizational and economic mechanism of family business management] (PhD Thesis), Vinnytsia: Vasyl' Stus Donetsk National University.
22. Gholysheva Je.O., Ghryshhenko O.F. (2015) Orghanizacijno-ekonomichnyj mekhanizm upravlinnja spozhyvchym kapitalom pidpryjemstva [Organizational and economic mechanism of consumer capital management of the enterprise]. *Marketing and Management of Innovations*, no. 4, pp. 209–223. Available at: https://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2015_4_209_223.pdf (accessed 9 September 2021).
23. Svatjuk O.R. (2014) Osnovni elementy orghanizacijnogho ta ekonomichnogho mekhanizmu korporatyvnogho upravlinnja akcionernymy tovarystvamy. [The main elements of the organizational and economic mechanism of corporate governance of joint stock companies]. *Economics and organization of management*, no. 3–4 (19–20), pp. 234–242. Available at: [https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php?file=/256/mod_resource/content/1/1117-2256-1-SM%20\(1\).pdf](https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php?file=/256/mod_resource/content/1/1117-2256-1-SM%20(1).pdf) (accessed 9 September 2021).